

Illegaal katknuppelen in Sluiskil

(Kees Floor)

Op 6 september 1877 moesten tien jongeren uit Axel en Terneuzen voor de kantonrechter in Terneuzen verschijnen (1). Ze waren namelijk op tweede paasdag betrapt op katknuppelen (Afb. 1), een activiteit die toen al bijna twee jaar bij wet verboden was. De brigadier-majoor van de marechaussee uit Axel had hen betrapt en vervolgens tegen alle tien deelnemers proces-verbaal opgemaakt (2).

Wat was er mis met katknuppelen? Dat laat zich raden na het lezen van de door de Nederlandse natuuronderzoeker, arts, dichter en schilder Johannes le Francq van Berkhey gegeven uitleg (3). Hij schreef omstreeks 1775 het volgende.

De voorbereidingen

Aan het eind of rond het midden van de kermistijd nodigde de waard van een dorp zijn klandizie uit om het katknuppelen te komen bijwonen of eraan deel te nemen. Hij vulde daartoe de prijzenpot met een aantal zilveren voorwerpen. Op de aangekondigde dag maakte hij de prijzen met linten en strikken vast aan een stok, die uit het raam werd gehangen. De prijs voor degene

die de kat uit de ton knuppelde, bestond doorgaans uit een zilveren messenhecht.

Op het plein voor de herberg of in de kaatsbaan waren eerder al twee hoge en stevige palen in de grond geheid (Afb. 3). Tussen die palen was een sterk touw gespannen. In het midden daarvan hing men een dicht gekuipde ton, met daarin een levende kat. Als alles klaar stond, konden de deelnemers zich aanmelden. Ze gaven hun naam op en betaalden een bedrag dat afhing van het aantal deelnemers. Uit de totale inleg kon de waard de door hem uitgeloopte prijs betalen. Elke deelnemer was gehouden om, als hij als winnaar uit de bus zou komen, in de herberg twee tot vier flessen wijn aan te bieden, terwijl de waard elke deelnemer een fles wijn gaf. Zodra de aanmelding was gesloten, kreeg iedere werper een deelnemersnummer, dat met krijt op een van zijn schoenen werd genoteerd. Vervolgens trok men een streep in het zand of legde er een lange stok neer, waar de werpers achter moesten blijven. Een worp van dichterbij telde niet mee.

Het katknuppelen

Als iedereen klaar was om te beginnen, was de beurt eerst aan nummer 1. Net als de overige deelnemers had hij een zwaar stuk hout in zijn hand, een zogenoemde knuppel, vandaar de naam katknuppelen. Hij gooide de knuppel zo hard mogelijk tegen de ton waarin de kat opgesloten zat. Soms was het raak en kreeg de ton een flinke dreun, maar er werd ook vaak misgegooid of niet krachtig genoeg om de slingerende ton noemenswaard te beschadigen. Als deelnemer nummer 1 had gegooid, ging nummer 2 pas werpen nadat hij eerst de weggeworpen knuppel van nummer 1 had opgehaald. Dat deed hij zo snel mogelijk, want als de kat uit de ton sprong voor hij had geworpen, werd nummer 1 tot winnaar uitgeroepen. Zelfs als iemand misgoot en de kat uit de ton sprong of viel voor de afgedwaalde knuppel was teruggehaald, kreeg hij de prijs.

Op deze manier ging men door met gooien tot de ton helemaal uit elkaar spatte of

de kat eruit sprong, wat overigens meestal pas op het laatste moment gebeurde. De kat bleef namelijk, bedwelmend door het slingeren van de ton of verstijfd van angst, zo lang mogelijk in de ton zitten. Daardoor kwam het ook vaak voor dat de kat zo zwaar door een knuppel werd getroffen dat hij voor dood bleef liggen en met een stuk van de ton op de grond terecht kwam. Soms bleef de kat, van nature geneigd tot klauteren, aan de nagels hangen. Hoe het ook zij, uiteindelijk viel of sprong de kat uit de ton. De deelnemer die het laatst had geworpen, was winnaar. De toeschouwers begonnen te juichen en de vergulde winnaar kreeg van iedereen gelukwensen. Ondertussen probeerden jongelui de kat te pakken te krijgen; wie hem ving of opakte, verdiende een fles wijn. Na afloop ging men aan de drank en om de resterende prijzen werd gedobbeld.

Rechtszaken

Wie deze beschrijving leest, zal ongetwijfeld bemoeten dat dit ruwe, op dieren mishandeling gebaseerde volksvermaak niet door de beugel kan. In 1877 en de jaren daarvoor waren er velen die er al net zo over dachten. Het was de tijd waarin de *Vereniging tot bescherming van dieren* (Den Haag, 1864) en de *Vereniging tot veredeling van het volksvermaak* (Amsterdam, 1871) in opkomst waren. Bovendien was er op 5 juni 1875 een wet ter preventie van hondsdelheid van kracht geworden waarin ook mishandeling van honden en katten strafbaar werd gesteld. Op grond van die wet verklaarde de kantonrechter in Terneuzen alle deelnemers aan het spel schuldig en veroordeelde hen tot een boete van f 1,- dan wel een dag hechtenis.

Ook elders in Nederland was het katknuppelen in zwang geweest. Na de invoering van de 'dollehondenwet' was het overigens niet overal op stel en sprong gedaan met het dubieuze volksvermaak. Zo was er onder andere een melding uit Hoogland bij Amersfoort. Daarbij raakte in januari 1876 een katknuppelaar zwaar gewond. Dat kwam doordat hij door een na drie ronden tot het uiterste getergde kat was aangevallen en toegetakeld (4).

In mei 1876 kregen 22 inwoners van Grootegast, Oldekerk en Marum in het Groninger Westerkwartier van de kantonrechter in Zuidhorn wegen katknuppelen een boete van f 2,- of twee dagen hechtenis elk (5).

Van levende katten naar levenloze objecten

Kranten van na de invoering van het verbod op dieren mishandeling namen nog geregeld advertenties op waarin cafébazen aangaven katknuppelen te organiseren. Ze konden stevast rekenen op protesten van dierenliefhebbers, die echter veelal niet in hun recht stonden. Dat is in te zien als we de alinea lezen die Berkhey reeds in 1775 toevoegde aan de boven weer gegeven beschrijving; *Tenslotte moet nog vermeld worden dat men nu vaak de kat door een kaatsbal vervangt, die er dan op dezelfde wijze uitgeknuipeld wordt. Het spel verloopt wel iets anders, doordat de bal een levenloos object is en er nu eens langer inblijft, dan weer gemakkelijker uitstuiert. Als de knuppel in de ton terecht komt, moet die daarin blijven liggen en moet men meteen met een andere knuppel gaan werpen.* Al in Berkheys tijd zagen mensen het katknuppelen dus als een barbaarse, beestachtige, weerzinwekkende en misselijk makende vorm van dieren mishandeling. In de decennia daarna nam onder brede lagen van de bevolking de weerzin tegen het zeer dieronvriendelijke 'behendigheids spel' verder toe. Rond 1870, dus nog voor het ingaan van het verbod op dieren mishandeling, wilden de meeste kasteleins van het katknuppelen niet meer horen (6). In de hiervoor besproken gevallen waarin het op een rechtszaak uitdraaide, kwamen kasteleins al niet meer voor. In verscheidene gemeenten was het katknuppelen met een levende kat toen al niet meer toegestaan. Steeds vaker verving men de levende kat door een houtblokje, een turf, een kaatsbal of een ander levenloos object. Dan hoefde ook niemand zich meer te schamen voor het organiseren van, deelnemen aan of toekijken bij een potje katknuppelen.

Bronnen

1. *Ter Neuzense Courant*, 8 september 1877.
2. *Goessche Courant*, 12 april 1877.
3. J. le Francq van Berkhey, *Natuurlyke historie van Holland. Deel 3*, Amsterdam 1772-1776 pp1350-1353.
4. *Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage*, 24 januari 1876.
5. *Provinciale Drentsche en Asser Courant*, 11 mei 1876.
6. Gouw, J. ter: *de Volksvermaken*. Haarlem 1871, p79, 348-353.

Het knuppen is een grootvermaak,
Voor hen die goed verstaan die zaak.

Een van de taferelen op een blad met 24 voorstellingen van allerlei soorten vermaak op de Amsterdamse kermis. Vervaardiger: Anoniem. Uitgever: weduwe C. Kok-van Kolm. Datering: 1842-1866. Bron: Rijksstudio RP-P-OB-200.435.